

« zurück blättern vor »

STER subst. m., ab 1475; auch *styr*, *szer*, *szyr*. 1) ‘Steuerruder an Schiffen und Fluggeräten’ – ‘urządzenie służące do nadawania wymaganego kierunku ruchu statkowi lub samolotowi’: 1490 Erz 103, STP *Sthyr remax*. o 1563 BibRadz Act 27/40, SPXVI *puścili się ná morze / y odciqwfszy panwie od ftyru / [...] puścili się zá wiatrem ku brzegowi*. o 1564 OrzQuin A3v, SPXVI *ku portu sztyr dźierzćie*. o (1564) 1983 Kochanowski Sat. w.372 *Jeśli morza nieświadom / jeśli niezna nieba / Ani żaglow ani mu ftiru zwierzać trzeba*. o 1590 Koch.A.Eneida V 148, DRAPŻEG *gdy ster oderwany z częścią staby porwie go ná morskie białwany*. o (1595) 1598 KlonFlis E4v, SPXVI *oná [szkuta] nie błądzi / Gdy ią ftyr rządzi*. o (1618) 1951 Kochow.W.Dz.B. 2 135 *Tak mówi; a łódź stóne wały porze, / A styr na zachód w biegu obracała*. o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.1 92 *Jako okręt w półmorza, bez masztu, bez steru*. o 1781–1782 Pilch.Sen.List. 3 65, L *Nawami rzeki i morza przebywamy, napiqwszy dla pędu wiatrów żagle, a z tyłu przydawszy stér, którymby to w tę to owę stronę szybując, nawy bieg zwracano*. o 1826 SK IV 1, SJAM *Zdarto żagle, stér [...] prysnął*. o (1844–1846) 1976 Fredro Trzy 207 *Ster nie może się skruszyć, tylko w ręku sternika, z jakiej zaś przyczyny to skruszenie – to inne pytanie*. o (1934) 1947 Cent.Wyspa 93, DOR *Pomagamy opuścić łódź na wodę i we trzech (...) wsiadamy do niej. Janek przy sterze, my przy wiosłach*. o (1938) 1952 Meis.Arkt. 16, DOR *Na stu metrach pilot wyrównał stery, by zaraz przełożyć je do prawego ślizgu*. o 1950 Fot.Fiz.VI 78, DOR *Balon nie zaopatrzony w silnik i w stery nazywa się wolnym*. – STP, SPXVI, MACZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. 2) ‘übertr. Führung, Leitung’ – ‘przen. kierownictwo, kierowanie czymś’: (1619) 1629 Rys.Ad. 65, L *Szkoda tym styru zwierzać, ktorzy nie płynęli*. o 1683 Lub.Rozm. 207–208 *być rządcą swych figur, swych wymysłów i swych słów, jednym słowem – jako ktoś powiedział – mieć sztyr...* o (1777–1778) 1955 Wybicki 198 *minister u styru państwa siedzieć godny, dalej nad gmin prosty widzący, sądził inaczej*. o (1784) 1785 Dyar.Gr. 14, L *Kieruy szczęśliwie tym styrem, który ci ręce obywatela dali*. o 1845–1855 L3 308, SJAM *utrudzenia nie pochodzily z przyczyn miejscowych [...], ale z niechęci osób u steru rządu stojących*. o 1882 Morzk.Jerzy 70, DOR *Ster życia mego wyrwał mi się z ręki, kieruje nim fatalność jakaś*. o 1947 Piw.Hist. 172, DOR *Młodociany król Ludwik Jagiellończyk nie umiał energicznie ująć steru rządów*. – L, SWIL, SW. 3) ‘Steuerdeichsel, Wendeholz an einer Windmühle’ – ‘draż, którym obraca się wiatrak’: vor 1915 Sw s[ter] wiatrakowy. – TR, L, SWIL, SW. 4) ‘längere Schwanzfeder eines Vogels, mit der er die Richtung des Fluges steuert’ – ‘dłuższe pióro w ogonie ptaka, służące do sterowania w locie’: [hapax] 1779–1780 Kluk Zw. 2 11, L *Styrem*

u ptaka zowią się dłuższe pióra ogonowe, rectrices, że latającemu ptakowi służy w locie do styrowania. – L, SWIL, SW. ◇ **Var:** *ster* subst. m., 1490 Erz 103, STP – STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR; *styr* subst. m., 1563 BibRadz Act 27/40, SPXVI ○ [LBel.] 1833 O projekcie 123-5, SJAM – SPXVI, MAČZ, TR (m.u.), L, SWIL, SW (m.u.), DOR (daw.); *szer* subst. m., [hapax] 1593 WuJNT, SPXVI – nur SPXVI; *szyr* subst. m., 1564 OrzQuin A3v, SPXVI ○ [LBel.] 1683 Lub.Rozm. 208 – nur SPXVI. ◇ **Etym: 1)** mhd. *steuer*, *stiur*, *stier* subst. n., ‘Steuerruder’, LEX, nur für Inh. 1. **2)** nhd. *Steuer* subst. n., ‘Gerät und Vorrichtung zum Lenken von Schiffen, Kraftwagen und Luftfahrzeugen; Leitung, Führung’, GRI, nur für Inh. 1, 2. ◇ **Konk:** *sternictwo* subst. n., bel. seit 1791, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2. †*rudel* I. ◇ **Komp:** *samoster* subst. m., ‘automatische Steueranlage eines Schiffes’, zuerst geb. DOR; *sterburta* subst. f., ‘Steuerbord’, bel. seit 1938, DOR, zuerst geb. DOR; *stermaszt* subst. m., ‘hinterer Mast’, bel. seit 1973, BROCKI, zuerst geb. DOR; *sterolotka* subst. f., ‘Höhenruder’, zuerst geb. DOR; *sterżagiel* subst. m., ‘Segel am hinteren Mast einer Fregatte’, zuerst geb. DOR. ◇ **Der:** *styrznik* subst. m., ‘Steuermann’, 2.H.15. Jh. PF V 9, STP, nur für Inh. 1; *sternik* subst. m., ‘Steuermann’, 1479 MMAe XVIII nr 134, STP, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *styrnik* subst. m., ‘dss.’, 1490 ZapWarsz nr 1699, STP, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *sztarnik* subst. m., [einzQu.] 16. Jh. SPXVI; *szyrnik* subst. m., 16. Jh. SPXVI ○ 1684 W.Koch. Dz.B. 217, zuerst geb. L; *sterować* v. imp., ‘steuern’, 16. Jh. SPXVI ○ 1590 Koch.A.Eneida X 281, DRAPSTER, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *styrować* v. imp., ‘dss.’, ca.1550 SPXVI ○ 1615 Paszk.Dz.Tur. 61, L, nur für Inh. 1, 2; *sztyrować* v. imp., ‘dss.’, 16. Jh. SPXVI ○ (†1629) 1654 Sz.Zim.Roks. 35, nur für Inh. 1; *styrowy* adj., 16. Jh. SPXVI ○ 1789 Zool.Nar. 269, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 4; *sterowy* adj., zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 4; *sternica* subst. f., ‘die vorderste Schnitterin’, zuerst geb. Sw. ❖ Inhalt 2 kann eine selbständige polnische (metaphorische) Bedeutungsübertragung sein, eventuell nach lateinischem Vorbild (*gubernacula reipublicae* usw.). Inhalt 4 übersetzt TROTZ mit *Sterzdeichsel*, zum mnd. *stert* ‘Schwanz’ (MNDH), md. *stêrz*, *stêrt* ‘Schweif’ (LEXER), auch für ‘Vogelschwanz’ (GRIMM). LINDE übersetzt Inhalt 4 mit *Steuerdeichsel*, *der Sterz*, *die Sterze*. So kann es sich bei Inhalt 3 und 4 um eine Kontamination von zwei deutschen Vorbildern handeln: *Steuer* und *Sterz*(*deichsel*), †*szturman*. ŁUCZ[ŹŃSKI] (1986, 224) stellt fest, daß die Form *styr* im 16. Jh. häufiger auftritt als *ster* (20 zu 1 im SPXVI), während *sternik* ebenda 26 mal vorkommt gegen 8 mal für *styrnik*. Die beiden Derivate *stermaszt* und *sterżagiel* sehen nach einer Lehnübersetzung aus dem Deutschen aus (etwa **Steuermast* und **Steuersegel*), doch konnten die beiden Ausdrücke nicht belegt werden.